

Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΤΗΣ ΜΥΚΟΝΟΥ

Μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν εὐρημάτων τῆς Ρηνείας ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Δ. Σταυροπούλλου (1898, 1899) καὶ συνεχιζομένων τῶν ἀνασκαφῶν ὑπὸ τοῦ ἰδίου (1900) εἰς ἄλλα σημεία τοῦ βορείου τμήματος τῆς νήσου, εὐρέθη, ἐγγὺς τοῦ ναύ-σκου τῆς Ἀγίας Τριάδος καὶ ἐντὸς ἀρχαίου μικροῦ οἰκοδομήματος (μήκους 4.65 μ. καὶ πλάτους 4 μ.), Ἡρακλείου, ὡς ἀπεκάλεσε τοῦτο ὁ ἐρευνητής¹, ἀκέφαλον ἄγαλμα, ὃπερ ἐκτίθεται ἔκτοτε εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Μυκόνου, καταχωρισθὲν εἰς τὸν κατάλογον τοῦ Μουσείου ὑπ' ἀρ. 1².

Πρόκειται περὶ ἀγάλματος Ἡρακλέους (πίν. I), ὅστις παριστάνεται ὄρθιος καὶ γυμνός, ὀλίγον μικρότερος τοῦ φυσικοῦ. Τὸ ἄγαλμα ἔχει ὕψος μετὰ τῆς πλίνθου 1.14 μ. Μάρμαρον Πάριον. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγάλματος εἶναι ἐστιλβωμένη μετ' ἰδιαιτέρας ἐπιμελείας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος καὶ τῆς χειρὸς φερομένην λεοντὴν καὶ τὸ ρόπαλον. Ἐλλείπει ἡ κεφαλή, ἡ δεξιὰ χεὶρ ἀπὸ τοῦ βραχίονος, ὁ δεξιὸς πούς ἀπὸ τοῦ γόνατος, ὡς καὶ ὁ ἀριστερὸς τοῦ ὁποίου σφύζεται, ἐπὶ τῆς πλίνθου προσκεκολλημένος, ὁ ταρσὸς μετὰ τῶν δακτύλων. Ὅμοίως ἔλλείπει τμήμα ἐκ τοῦ μέσου τοῦ ροπάλου, ἀποκεκρουμένη δὲ εἶναι ἡ λεοντὴ εἰς τινα σημεία, ὡς καὶ ἡ πλίνθος. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς κρατεῖ τὸ ἄκρον τοῦ ροπάλου, φερόμενον χιαστὶ πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐπὶ τοῦ πήχεως δὲ εἶναι ἐρριμμένη ἡ λεοντὴ, εἰς τρόπον ὥστε νὰ περιβάλλῃ αὐτὴ καθ' ὄλοκληρίαν σχεδὸν τὸν κορμὸν τοῦ δένδρου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ὁ ἀριστερὸς ἀγκὼν. Ἡ κεφαλή τῆς λεοντῆς καὶ ἡ χαιτή εἶναι κατεσκευασμένοι ἐξ ἰδιαιτέρου τμήματος μαρμάρου, προσηρμοσμένου κατακορύφως πρὸς τὸ ὑπόλοιπον τμήμα ταύτης. Δέον νὰ προσθέσωμεν ἐνταῦθα ὅτι τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ ἀγάλματος (κεφαλή, χαιτή) ἔχει διαφορετικὴν, ἐπὶ τὸ σκοτεινότερον, ἀπόχρωσιν, προφανῶς ὅμως ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἐδάφους, ἐνθα ἔκειτο μέχρι τῆς εὐρέσεώς του. Ὅμοίαν δὲ ἀπόχρωσιν καὶ διὰ τοὺς ἰδίους προφανῶς

¹ ΠΑΕ 1900, σ. 68-69. Πρβλ. Ν. Μ. ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ, ΑΕ 1937, σ. 576 κέξ. KENT JOHN, Hesperia 1952, σ. 9 κέξ., ἐνθα ὁ Kent χαρακτηρίζει αὐτὸ ὡς Μιθραῖον, ὃπερ τελειῶς ἀδύνατον. Ἐπισκεφθεὶς ἐσχάτως τὸν χώρον τοῦτον παρετήρησα ὅτι ἅπασαι αἱ πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολάς, ὁμαλῆς κλίσεως, πλευραὶ τῶν περίξ ὕψωμάτων (λόφων) συγκλίνουναι πρὸς ἓνα κεντρικὸν ρύακα, εἰς τὸ παρὰ τὴν θάλασσαν τέρμα τοῦ ὁποίου εὐρεθται τὸ Ἡράκλειον. Πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ Ἱεροῦ Ἡρακλέους καὶ Νυμφῶν, ὃπερ βεβαιοῦται ἐκ

τῆς ὑπαρχούσης δεξαμενῆς με μωσαϊκὰ δελφίνων εἰς τὸν πυθμένα ταύτης, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἀνευρεθεισῶν, εἰς σχῆμα ὀστράκων, ὑδροροσῶν, τῆς παρακειμένης (πρὸς ΒΑ.) ἐτέρας δεξαμενῆς τῶν ἰδίων χρόνων, σχεδὸν τελειῶς κατεστραμμένης, ὡς καὶ τοῦ ἐφαπτομένως (πρὸς ΒΔ.) τοῦ μικροῦ οἰκοδομήματος βαθυτάτου (7.50 μ. διαμέτρου 2.80 μ.) ἀρχαίου φρέατος.

² Εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν Καθ. κ. Ν. Κοντολέοντα, ὅστις παρητήθη τῆς δημοσιεύσεως τοῦ ἀγάλματος τὴν ὁποίαν ἐσκόπει.

Ἄγαλμα Ἡρακλέους ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῆς Μυκόνου (ἐκ Ρηγείας).

λόγους, παρουσιάζει καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ σημείου θραύσεως καὶ κάτω κορμὸς τοῦ δένδρου¹ μετὰ τῆς ἐπ' αὐτοῦ λεοντῆς, καθὼς καὶ τῆς πλίνθου μετὰ τοῦ ἐπ' αὐτῆς σφωζομένου ἄκρου ποδός.

Ἡ δεξιὰ χεὶρ ἐφέρετο πιθανώτατα πρὸς τὰ κάτω, ἀλλὰ μετὰ πολὺ ὀλιγωτέρας κάμψεως ἢ ἡ ἀριστερά, προφανῶς δὲ ἐστρέφετο πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ ἐκράτει ἀντικείμενόν τι².

Τὸ σῶμα στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους, τοῦ ἀνέτου δεξιῦ ἀνασυρομένου πρὸς τὰ ἔξω καὶ ὀπίσω καὶ ἐπὶ τῶν δακτύλων στηριζομένου πιθανῶς. Ἐκ τῆς διατάξεως τῶν ὀστέων τῆς κλειδὸς προκύπτει ἀσφαλῶς ὅτι ἡ κεφαλὴ ἐστρέφετο πρὸς τὰ δεξιά.

Ἡ ἀνατομικὴ διάπλασις τοῦ στήθους καὶ τῶν πλευρῶν δηλοῦται μὲ σαφῆ καὶ ἔντονον σχηματισμὸν, ὁμοίως δὲ αἱ λεπτομέρειαι τῆς κοιλίας καὶ ἡ εἰς σχῆμα λύρας διαπεπλατυσμένη γραμμὴ τῶν βουβῶνων διακρίνονται χαρακτηριστικώτατα.

Ἡ ἀριστερὰ κνήμη, τὸ στηρίζον δηλ. σκέλος, σχηματιζόμενον κατακόρυφον, εὐρίσκεται τοποθετημένον ὑψηλότερον τοῦ ἀνέτου σκέλους, ὅπερ ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν δακτύλων.

Ἡ ὅλη κατασκευὴ τοῦ κορμοῦ μὲ τὸν περισσότερον ἐπίπεδον σχηματισμὸν καὶ τὴν συγκρατημένην προσπάθειαν ἐξάρσεως τῆς τρίτης διαστάσεως, μᾶς ὀδηγεῖ εὐχερέστερον εἰς τοποθέτησιν τοῦ προτύπου εἰς τὸ περιβάλλον τοῦ 5ου αἰ., ὡς θὰ ἴδωμεν.

Ἐπειδὴ ὁ τύπος οὗτος τοῦ Ἡρακλέους ἐμφανίζεται, ἐκτὸς τοῦ ἀγάλματος τῆς Ρηνείας, καὶ εἰς ἄλλα ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα, ἅτινα ἀποτελοῦσι μίαν ὁμάδα ἀποδίδουσιν ἓνα καθωρισμένον τύπον τοῦ Ἡρακλέους, ὅστις μέχρι τοῦδε δὲν ἔγινεν ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας ἐρεῦνης, θεωροῦμεν σκόπιμον, ἵνα καταστήσωμεν γνωστὸν τὸν τύπον τοῦτον ἐνταῦθα.

1. Τὸ σημαντικώτερον, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἔργον τῆς ὁμάδος ταύτης εἶναι ὁ Ἡρακλῆς οὗτος τοῦ Μουσείου τῆς Μυκόνου, ὅστις ἐλάχιστα καὶ ἐλλιπῶς εἶναι μέχρι τοῦδε γνωστός³.

2. Μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὸν ἡμέτερον παρουσιάζει ἀγαλμάτιον Ἡρακλέους

1 Ὁ κορμὸς τοῦ δένδρου εὐρέθῃ τεθραυσμένος εἰς δύο τεμάχια καὶ εἰς ὕψος 0.27 μ. ἀπὸ τῆς βάσεως μετὰ τῆς πλίνθου.

2 Εἰς τὸ Μοσεῖον τῆς Σαμοθράκης ἐκτίθεται χαλκοῦν ἀγαλμάτιον (0.07 μ. ὕψ., ἐλλείπουσιν οἱ πόδες ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν κνημῶν) Ἡρακλέους γενειοφόρου, ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους στηριζομένου, φέροντος διὰ τῆς ἀριστερᾶς ὑψωμένον τὸ ῥόπαλον, χιαστί πρὸς τὸ σῶμα καὶ ἐπὶ τοῦ ὀμωνύμου πήχεως τὴν λεοντὴν ἐρριμμένην, προσκεκολλημένην δὲ ἐπὶ τοῦ κορμοῦ, μηροῦ καὶ κνήμης, ἄνευ δηλ. ὑποστηρίγματος, διὰ τῆς πρὸς τὰ ἔμπρὸς δὲ φερομένης δεξιᾶς κρατεῖ κἀνθαρον. Ὁ τύπος οὗτος εἶναι σχεδὸν ὁμοίος πρὸς τὸν ἡμέτερον καὶ συνεπῶς μετὰ βεβαιότητος δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τοιοῦτον ἢ ἀνάλογον ἀγγεῖον ἐκράτει καὶ ὁ Ἡρα-

κλῆς τῆς Μυκόνου (βλ. καὶ κατωτ. Ἡρακλῆν ἀναγλύφου Δήλου).

3 Ὁ CULTRERA εἰς τὸ *Memorie della R. Accademia dei Lincei*, 1910, σ. 184 σημ. ἀρ. 2, περιγράφων τὸν Ἡρακλέα τῆς Μυκόνου λέγει: «ἀγαλμάτιον τοῦ Μουσείου τῆς Μυκόνου. Ἐλλείπουσιν οἱ πόδες, ἀλλὰ ἐστηρίζετο εἰς τὸν ἀριστερὸν καὶ ἐκίνει τὸν δεξιόν, ὁ ὁποῖος ἐν τούτοις δὲν προεβάλλετο, ὅπως εἰς τὸ ἀγαλμα τοῦ Albertini· ἐλλεῖπει ἐπίσης ἡ δεξιὰ χεὶρ. Ἡ λεοντὴ εἶναι τεθειμένη εἰς τὸν πῆχυν τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ἐντὸς τῆς ὁποίας περικλείεται, ὅπως εἰς τὸν Ἡρακλέα τοῦ Lansdowne. Ἐν συνεχείᾳ ὁ F. JOHNSON, *Lysippos*, 1927, σ. 208 κέ., ἀναφερόμενος εἰς τὸν Cultrera, λέγει: «ὁ Cultrera ἀναφέρει ἐν ἀγαλμάτιον ἐκ Μυκόνου, ὅπερ προφανῶς εἶχε τὸ ῥόπαλον ἐπὶ τοῦ ὤμου».

τοῦ Μουσείου τοῦ Λούβρου¹ (εἰκ. 1). Πρόκειται περὶ ἀγαλματίου Ἡρακλέους, νέου, γυμνοῦ, ὀρθίου φέροντος ρόπαλον καὶ λεοντὴν ἀκριβῶς κατὰ τὸν τύπον τοῦ ἡμετέρου. Προέρχεται ἐκ Σμύρνης. Τοῦτο διατηρεῖται μᾶλλον καλῶς. Ἐλλείπει ἡ δεξιὰ χεὶρ ἐκ τοῦ μέσου τοῦ βραχίονος, ἐνῶ διὰ τῆς στηριζομένης ἐπὶ ὑποστηρίγματος ἀριστερᾶς κρατεῖ τὴν λεοντὴν καὶ τμήμα μόνον τοῦ ροπάλου, ὅπερ ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου βραχίονος, σωζομένου ἐπ' αὐτοῦ ἐνὸς τμήματος τοῦ σημείου συνδέσεως καὶ στηρίξεως. Ἡ κεφαλὴ στρέφεται πρὸς τὰ δεξιὰ, δηλ. πρὸς τὸ ἄνετον σκέλος. Ἔργασία ἀδρὰ χαρακτηρίζει τὸ ὅλον ἔργον καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Ἡρακλέα τῆς Μυκόνου, ὅστις εἶναι λίαν ἐπιμελημένης ἐργασίας, ἐπιβαλλομένης καὶ ἐκ τοῦ σχεδὸν φυσικοῦ μεγέθους.

Εἰκ. 1. Ἀγαλμάτιον Ἡρακλέους ἐν Λούβρω.

Σημαντικὴν βοήθειαν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀρχικοῦ τύπου παρέχει τὸ ἄγαλμα τοῦτο τοῦ Λούβρου, διότι διασφῶζει τὴν κεφαλὴν καὶ βεβαιούται οὕτω ἢ πρὸς τὰ δεξιὰ ὑποτεθεῖσα στροφή τῆς κεφαλῆς τοῦ ἡμετέρου.

3. Εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Θήρας εὐρίσκεται ἐν ἀγαλματίον Ἡρακλέους, ὅπερ ἀνευρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς ἀρχαίας πόλεως².

Τὸ ἀγαλμάτιον εἶναι ἐκ λευκοῦ μαρμάρου. Ἔχει σωζόμενον ὕψος 0.45 μ., ἐλλείπει δὲ ἡ κεφαλὴ, ἡ δεξιὰ χεὶρ ἀπὸ τοῦ ὤμου, ὃ ἐξ ἰδιαιτέρου τεμαχίου πρόσθετος ἀριστερὸς πῆχυς καὶ τὰ κάτω ἄκρα ἀπὸ τῶν γονάτων. Ἔργασία Ρωμαϊκῶν χρόνων, ἰδιαιτέρως δὲ ἔντονος εἶναι ἡ ἀπόδοσις τῶν μυῶνων. Ὁ Ἡρακλῆς, στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους, ἔχει ἄνετον τὸ δεξιόν. Διὰ τῆς ἀρι-

στερᾶς χειρὸς ἐκράτει τὴν λεοντὴν, ἀσφαλῶς δὲ καὶ τὸ ρόπαλον, ἡ δὲ κατευθυνσις τῆς ἐλλειπούσης δεξιᾶς εἶναι ἐπίσης ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ ἡμετέρου Ἡρακλέους. Εἰς τὸ ἄγαλμα τῆς Θήρας εἶναι φανερὰ ἡ τάσις τοῦ γλύπτου νὰ ἀποδώσῃ ἐντονώτερον τὰς λεπτομερείας, ἀκόμη δὲ καὶ περισσότερον στρογγύλος εἶναι ὁ κορμός.

4. Εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Δήλου εὐρίσκεται ἐν ἀγαλματίον Ἡρακλέους, ἀνευρεθὲν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Δήλου (1894) ἐντὸς οἰκίας ΒΑ. τῆς Ἱερᾶς Λίμνης (ἀριθ. Καταλ. Α 984/9429)³.

Τὸ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἀγαλμάτιον (εἰκ. 2), ὕψ. 0.25 μ., εἶναι ἀκρωτηριασμένον. Ἐλλείπει ἡ κεφαλὴ καθὼς καὶ μέγα μέρος τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου καὶ τοῦ στήθους, ἡ ἀριστερὰ χεὶρ ἀπὸ τοῦ καρποῦ, τὸ ἀριστερὸν σκέλος ἀπὸ τοῦ γόνατος καὶ κάτω.

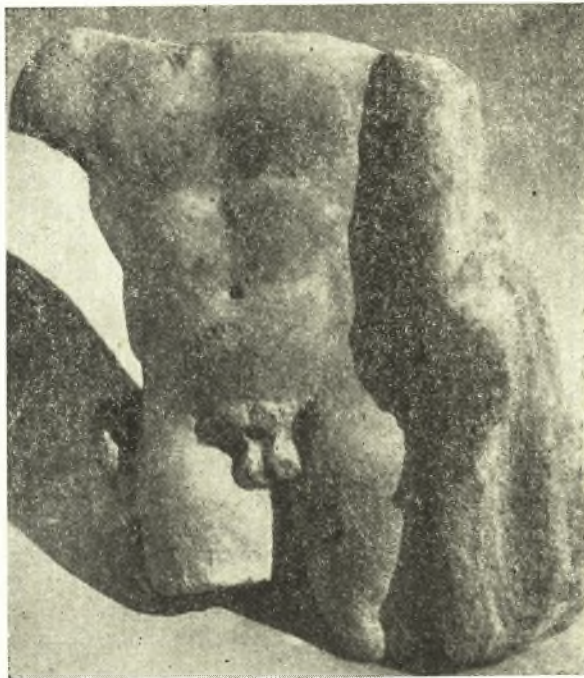
¹ Musée du Louvre. Catalogue sommaire, σ. 36, ἀριθ. 3083, πίν. XVII. JOHNSON, Lysippos, Durham (1927), σ. 212, πίν. 42.

² F. HILLER VON GAERTRINGEN, Thera III, 1904, σ. 173, εἰκ. 169 a, b.

³ BCH XIX, 1895, σ. 491.

Ἐκτὸς ἄλλων ἀποκρούσεων ἔλλείπει ὁμοίως ἡ δεξιὰ χεὶρ ἀπὸ τοῦ ὤμου, ἐκτὸς ἐλαχίστου σφζομένου μέρους, ὡς καὶ τὸ δεξιὸν σκέλος ἐκ τοῦ μέσου τοῦ μηροῦ. Ὁ Ἡρακλῆς παρίσταται ὄρθιος, γυμνός, κατενώπιον. Ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου ἐστηρίζετο τὸ ρόπαλον (σφζεται τὸ κατώτερον αὐτοῦ μέρος), τὸ ὁποῖον κρατεῖται ὑπὸ τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ἣτις φέρεται πρὸς τὰ ἔμπρὸς καμπτομένου τοῦ ἀγκῶνος, μεταξὺ τοῦ ὁποίου καὶ τῆς χειρός, ἐπὶ τοῦ βραχίονος, κρατεῖται καὶ ἡ λεοντῆ· μικρὸν μόνον καὶ ταύτης μέρος σφζεται, ἐπὶ κορμοῦ δένδρου προφανῶς στηριζομένης.

Ἡ καθ' ὅλοκληρίαν σχεδὸν ἔλλείπουσα δεξιὰ χεὶρ ἐφέρετο πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἔμπρὸς. Ὁ Ἡρακλῆς στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους, μὲ ἀνετον τὸ δεξιόν, φερόμενον πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ ἔξω, ὡς ἐπιτρέπει νὰ εἰκάσωμεν τὸ ἄγαλμα ὁρώμενον ἐκ τῶν ὀπισθεν. Τὸ περίγραμμα τῆς κοιλίας, ὡς καὶ ἡ βουβωνικὴ γραμμὴ εἶναι ἐντόνως τονισμένα, ὡς ἐπίσης καὶ τὸ στήθος. Παρ' ὅλον ὅτι ὁ κορμὸς εἶναι ἐπίπεδος καὶ ἡ ὀπισθία πλευρὰ ἀδρῶς εἰργασμένη, ὅμως εἶναι φανερὰ ἡ τάσις τοῦ καλλιτέχνου πρὸς στρογγυλοποίησιν, ἢ ὅλη δὲ ἐργασία εἶναι ξηρὰ καὶ χωρὶς μεγάλην προσπάθειαν ἐπιτεύξεως ἀπαλῆς ἐπιφανείας.

Εἰκ. 2. Θραῦσμα ἀγάλματος Ἡρακλέους ἐν Δήλῳ.

Ἀκόμη δέον νὰ τονισθῇ ὅτι ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ μηροῦ τοῦ Ἡρακλέους τῆς Δήλου ὑπάρχει συμφυῆς προεξοχὴ ἐκ μαρμάρου, ἀνήκουσα προφανῶς εἰς τὸ κρατούμενον διὰ τῆς δεξιᾶς χειρός ἀντικείμενον, ἐκτὸς ἐὰν ὑπῆρχεν ἄλλη μορφή, μικροτέρου μεγέθους ἢ ἕτερον πρᾶγμα, ὅπερ συνεπλήρου τὴν παράστασιν, ὡς συμβαίνει συνήθως εἰς συμπλέγματα γλυπτῶν. Ἡ κατὰ τὸ ἄνω δὲ μέρος θραῦσις τῆς προεξοχῆς δεικνύει ὅτι συνεδέετο πρὸς τὰ ἄνω μετὰ τινος ἀντικειμένου ἢ τῆς δεξιᾶς χειρός, ἀποκλειομένης τῆς συνδέσεως πρὸς κορμὸν δένδρου ἢ ἄλλο στήριγμα, ὡς εἰς τὸν Ἡρακλέα τῆς Μυκόνου, ἔνθα ἡ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ προεξοχὴ συνῆπτε τὸ ἄγαλμα πρὸς τὸν κορμὸν τοῦ δένδρου καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ.

Ὡς πρὸς τὴν στάσιν ἐν γένει ἐνθυμίζει πολὺ τὸν Ἡρακλέα τῆς Μυκόνου, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ ρόπαλον ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου καὶ οὐχὶ ἐπὶ τοῦ βραχίονος, ὡς εἰς τὸν τῆς Μυκόνου, ἐξ οὗ ἐπιβάλλεται ἐλαφρὰ στροφή τοῦ κορμοῦ ἀριστερά, ὡς καὶ τοῦ ὁμωνύμου ὤμου, εἰς τρόπον ὅστε διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ροπάλου νὰ εὗρισκεται εἰς τὸ ἴδιον ἐπίπεδον μετὰ τοῦ στή-

θους¹. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀγάλματος εἶναι λελεασμένη.

Τὰ τέσσαρα ταῦτα ἀγάλματα ἀποδίδουσι τύπον νεαροῦ Ἡρακλέους, ἀγενοῦ, ὀρθοῦ ἰσταμένου, μὲ τὴν κεφαλὴν ἐστραμμένην πρὸς τὰ δεξιὰ, ὅπως εἶναι φανερόν εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 2 καὶ 4 ἀγαλμάτια, πιθανώτατα δὲ συμπεραίνεται καὶ διὰ τὰ ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 3, ἔχοντα τὴν δεξιὰν χεῖρα πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἔμπρός, διὰ τῆς ἀριστερᾶς δὲ κρατοῦντα τὴν λεοντὴν καὶ τὸ ρόπαλον. Ὅτι δὲ ὁ οὕτω ἀποκαθιστάμενος τύπος εἶναι εἰς ὠρισμένος τύπος ἀγάλματος Ἡρακλέους, δεικνύει ἡ χρησιμοποίησις αὐτοῦ καὶ ἐπὶ ἀναγλύφων.

Χαρακτηριστικῶς ὁμοία εἶναι ἡ παράστασις αὐτοῦ ἐπὶ μεταγενεστέρου ἀναγλύφου τῆς Δήλου (ἀριθ. 3184). Εἰς

Εἰκ. 3. Ἀνάγλυφον Ἡρακλέους τοῦ Μουσείου τῆς Δήλου.

τὸ μικρῶν διαστάσεων (πλάτ. 0.66, ὕψ. 0.67) καὶ ἀρκετὰ ἀποκεκρουμένον ἀνάγλυφον τῆς Δήλου (εἰκ. 3), ὅπερ ἀνευρέθη (1904) εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἰταλῶν, παρίσταται ὁ Ἡρακλῆς, κατενώπιον ἰστάμενος, ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους στηριζόμενος καὶ διὰ τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ τεταμένης ὁμωνύμου κρατῶν ἀγγεῖον σπονδῆς ὑπεράνω βωμοῦ. Ἡ στάσις του, ὡς καὶ ἡ διάπλασις τοῦ σώματος, ἐνθυμίζει ἀμέσως τὸν Ἡρακλέα τοῦ Λούβρου καὶ γενικῶς τὸν ἡμέτερον τύπον τὸ κρατούμενον δὲ οὕτω ἀγγεῖον δυνάμεθα νὰ συμπληρώσωμεν καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀγαλμάτια.

Ποῖος εἶναι ὁ οὕτω ἀποκαθιστάμενος Ἡρακλῆς; Ἐξ Ἀθηναίων εἶναι γνωστὴ σειρά ἀναγλύφων τὰ ὁποῖα σχετίζονται, ὡς ὑπετέθη ὑπὸ τοῦ FRICKENHAUS, μὲ τὸ Ἡράκλειον τῆς Μελίτης.

Εἰς τὰ ἀνάγλυφα αὐτὰ ὁ Ἡρακλῆς παρίσταται εἰς τρόπον ἐνθυμίζοντα ἀμέσως, παρὰ τὰς ἐπὶ μέρους παραλλαγὰς, τὸν Ἡρακλέα τῆς Μυκόνου. Οὕτω εἰς τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Μουσείου τῶν Ἀθηναίων (ἀριθ. 2723), ἐντειχισμένον ἄλλοτε εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Δημητρίου Ἀμαρουσίου², παρίσταται ἀριστερὰ ὁ Ἡρακλῆς ὀρθιος, κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὴν λεοντὴν καὶ τὸ πρὸς τὰ ὀπίσω ἀνυψωμένον ρόπαλον, μὲ τὴν δεξιὰν ἐκτεινομένην πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ἀναγλύφου, πρὸς

¹ Πρὸβλ. καὶ ἀγαλμάτιον Ἡρακλέους ἐν Βρυξέλλαις, S. REINACH, Répertoire τ. II, πίν. I, σ. 216, ἀριθ. 6, ἔνθα σχεδὸν ὁμοίως κραεῖται τὸ ρόπαλον ἐπὶ τοῦ ὄμου. Ἐπίσης αὐτ. σ. 217, ἀριθ. 8, Louvre 351 (χαλκ. ἀγαλμ.).

² A. FRICKENHAUS, AM XXXVI, 1911, σ. 121, πίν. II. O. WALTER εἰς AM LXII, 1937, σ. 44. HANS SÜSSEROTT, Griechische Plastik des 4. Jahrh., σ. 110 κἑξ. πίν. 16,4 (δεκαετία 390/80).

τὸ ὁποῖον καὶ προσβλέπει, καὶ ἔνθα πρὸ οἰκοδομήματος ἐκ δύο βαθμίδων, δύο δωρικῶν κιόνων καὶ ἐπιστυλίου, ἴσεται νέος, κρατῶν διὰ τῆς δεξιᾶς τὸ ἐπὶ τῶν νώτων ἱμάτιον, ἐνῶ τὴν ἀριστερὰν τείνει πρὸς τὸν Ἡρακλέα, ὅπισθεν δὲ τούτου πρεσβύτης, πιθανῶς ὁ πατὴρ τοῦ νέου.

Εἰς τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ὁ Ἡρακλῆς στηρίζεται, ἀντιθέτως πρὸς τὸν ἡμέτερον, εἰς τὸ δεξιὸν σκέλος καὶ περισσότερον ἐντόνως, τοῦ ἀνέτου ἀριστεροῦ συρομένου πρὸς τὰ ἔξω καὶ ὀπίσω καὶ ἐφ' ὀλοκλήρου σχεδὸν τοῦ πέλματος βαίνοντος, ἀλλὰ χαρακτηριστικώτατα ἐλαφρῶς.

Ἡ στηρίξις τούτου εἰς τὸ δεξιὸν σκέλος ὀφείλεται ἀφ' ἐνὸς εἰς τὴν ἰσορροπῆσιν τῆς παραστάσεως, δεδομένου ὅτι τείνει τὴν δεξιὰν πρὸς τὴν πρὸ τοῦ βωμοῦ μορφήν καὶ συνεπῶς οὕτω στηρίζεται καλύτερον, ἐξ ἄλλου δὲ τὸ ἀνετον ἀριστερὸν σκέλος παρακολουθεῖται ἀνετώτερον ἀπὸ τὴν φέρουσαν τὸ ρόπαλον καὶ τὴν λεοντὴν ἀριστερὰν, οὐδόλως ἐρειδομένην ἐπὶ ὑποστηρίγματος, ὡς εἰς τὸν Ἡρακλέα τῆς Μυκόνου, τοῦ ὁποῖου ἐπίσης τὸ χαλκοῦν πρότυπον ἐστρεφεῖτο στηρίγματος.

Εἰς τὴν ἰδίαν ομάδα ἀνήκει ἐπίσης ἀνάγλυφον τοῦ Μουσείου τῆς Βοστώνης¹, ἐνθα, εἰς τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἀναγλύφου καὶ ἐπὶ κατασκευάσματος ἐκ τριῶν βαθμίδων, ἐφ' ὧν στηρίζονται δύο δωρικοὶ κίονες μετ' ἐπιστυλίου, ὑπάρχει κρατηροειδὲς ἀγγεῖον μὲ δύο λαβάς. Ἐπὶ τῆς τρίτης ἄνω βαθμίδος ὑπάρχει ἐπιγραφὴ εἰς δύο σειράς: Ἡρακλέος Ἀλεξικάκο. Δεξιὰ τοῦ βωμοῦ καὶ εἰς τὸ μέσον εἰκονίζεται ὁ Ἡρακλῆς νέος, ἔχων στάσιν παραπλησίαν πρὸς τὸν Ἡρακλέα τῆς Μυκόνου. Οὗτος κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὴν λεοντὴν, ἐνῶ τὴν δεξιὰν τείνει πρὸς τὸν βωμόν, ὡσεὶ δεικνύων τοῦτον εἰς τὴν ἄλλην νεαρὰν μορφήν τοῦ ἀναγλύφου.

Ἐνταῦθα ὁ Ἡρακλῆς δὲν φέρει ρόπαλον εἰμὴ μόνον τὴν λεοντὴν, ἐπὶ τῆς πρὸς τὰ κάτω καὶ τὸν βωμόν ἐκτεινομένης ἀριστερᾶς χειρός. Ὅλως ἀντιθέτως πρὸς τὸν Ἡρακλέα τῆς Μυκόνου φέρει τὴν καμπτομένην εἰς τὸν ἀγκῶνα δεξιὰν καθέτως ἔμπροσθεν τοῦ σώματος καὶ πρὸς τὰ ἀριστερά, ἐνθα καὶ ὁ βωμός.

Τὸ ἀνάγλυφον θεωρεῖται ἀττικὸν ἔργον μὲ ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τοῦ Ἄργου καὶ ὁ WHEELER² ὑποθέτει ὅτι πιθανὸν νὰ σχετίζεται πρὸς τὸν Ἡρακλέα Ἀλεξικάκον τοῦ Ἀγελάδα, κατασκευασθέντα διὰ τὸ ἱερὸν τῆς Μελίτης.

Ἡ σκηνὴ τούτου πιθανόν, ὡς ὁ ΗΣΥΧΙΟΣ περιγράφει: *Οἰνιστήρια· Ἀθήνησιν οἱ μέλλοντες ἐφηβεύειν, πρὶν ἀποκείρασθαι τὸν μαλλόν, εἰσέφερον Ἡρακλεῖ μέτρον οἴνου καὶ σπείσαντες τοῖς συνελθοῦσιν ἐπέδιδον πίνειν. ἡ δὲ σπονδὴ ἐκαλεῖτο οἰνιστήρια.* Ὁ FRICKENHAUS, στηριζόμενος εἰς μεταγενεστέρως μαρτυρίας³, κατὰ τὰς ὁποίας εἰς τὸ Ἱερὸν τοῦ Ἡρακλέους τῆς Μελίτης ὑπῆρχε τὸ λατρευτικὸν ἄγαλμα, ἔργον τοῦ Ἀργεῖου Ἀγελάδα, τὸ ὁποῖον εἶχε στηθῆ εἰς τὴν ἐποχὴν

1 AM XXXVI, 1911, σ. 121. Museum of Fine Arts Boston. Catalogue of Greek and Roman Sculpture, ἀρ. 47. Κ. ΚΟΥΡΟΥΝΙΟΤΗΣ - Η. Α. ΤΗΟΜΠΣΟΝ, Hesperia I, 1932, σ. 210, ὑποσημ. 2.

2 J. R. WHEELER, Heracles Alexicacus, ἐν AJA VII, 1903, σ. 85.

3 ΣΧΟΛ. ΑΡΙΣΤΟΦ. Βατράχ. 504 καὶ TZETZHS, Χιλ. VIII, 325. Α. FRICKENHAUS, JdI XXVI, 1911, σ. 26 καὶ ἔξ. Πρὸβλ. AMELUNG ἐν THIEME - BECKER, XV, 455. Πρὸβλ. γενικῶς, CH. PICARD, Manuel II, 1939, σ. 152.

G. LIPPOLD, Handbuch der Archäologie, 1950, σ. 63.

τοῦ μεγάλου λοιμοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἀφιερώσεως ταύτης ἐτελείωσεν ὁ λοιμός, ταυτίζει πρὸς τὸν Ἀλεξίκακον τοῦτον Ἡρακλέα, τύπον τοῦ θεοῦ, τὸν ὁποῖον ὑποθέτει ἀγένειον, μᾶλλον μικρότερον τοῦ φυσικοῦ καὶ τὸν ὁποῖον ἀνευρίσκωμεν εἰς ὁμάδα μεταγενεστέρων ἔργων, ἐν οἷς τὸ ρόπαλον φέρεται ἐπὶ τοῦ δεξιῦ ὤμου.

Πρὸς τὸν τύπον τοῦ Ἡρακλέους τῶν ἀναγλύφων τούτων ὅμοιος εἶναι καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἀναγλύφου εὐρεθέντος εἰς τὸν Ἰλισόν¹, ἔνθα παρίσταται ὄρθιος, κρατῶν διὰ τῆς ἀριστερᾶς ρόπαλον καὶ λεοντῆν, ἐνῶ διὰ τῆς δεξιᾶς προσφέρει κᾶτι εἰς τὴν καθήμενὴν μορφήν (Ζεὺς Μειλίχιος, λατρευόμενος παρὰ τὸν Ἰλισόν;), πρὸ αὐτοῦ δὲ ὁ Ἐρμῆς, μεθ' οὗ συνελατρεύετο εἰς τὸ ἐγγὺς κείμενον Κυνόσαργες.

Ἐπὶ πάντων τούτων τῶν ἀναγλύφων ὑπάρχει ὁ τύπος τοῦ Ἡρακλέους, νέου, γυμνοῦ, ὄρθιου, φέροντος εἰς τὴν ἀριστερὰν λεοντῆν, συνήθως δὲ καὶ ρόπαλον, τὴν δεξιὰν δὲ προεκτείνοντος πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ κάτω.

Εἰς τὰ ἐπὶ μέρους ὑπάρχοντα διαφοραὶ τινες, αἵτινες ὅμως δὲν εἶναι αἱ αὐταὶ εἰς ὅλα, ἐν σχέσει πρὸς τὸν διὰ τοῦ Ἡρακλέους τῆς Ρηνείας γνωριζόμενον τύπον τοῦ ἀγάλματος. Εἰς τινὰ π.χ. (Ἀθηνῶν) ἔχομεν ἀντιστροφὴν τοῦ ἀνέτου καὶ τοῦ στηρίζοντος σκέλους, ἀλλοῦ δὲ (Boston) ἡ δεξιὰ χεὶρ παρίσταται δρῶσα διαφόρως.

Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν μεταφορὰν ἐκ τοῦ ἀγαλματικοῦ τύπου εἰς ἀναγλυφικὴν σύνθεσιν, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἐγένετο προσαρμογὴ τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ Ἡρακλέους, ἀναλόγως πρὸς τὴν ἐν τῷ ἀναγλύφῳ θέσιν τούτου, τονιζομένου οὕτω τοῦ κέντρου τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς ὅλης συνθέσεως τῆς παραστάσεως.

Ὁ τύπος τῶν ἀνωτέρω ἀναγλύφων, ὅστις βεβαιοῦται σαφῶς εἰς τὴν μεγάλην πλαστικὴν διὰ τοῦ Ἡρακλέους τῆς Μυκόνου καὶ τῶν μικροτέρων ὁμοίων ἀγαλμάτων, ἅτινα ἐξητάσθησαν ἐνταῦθα, εἶναι λογικώτερον νὰ ἀναχθῆ εἰς τὸν ὑπὸ τῆς παραδόσεως ἀναφερόμενον Ἀλεξίκακον Ἡρακλέα καὶ ὄχι ὁ τύπος τὸν ὁποῖον ἀπέδωσεν εἰς αὐτὸν ὁ FRICKENHAUS, ὅστις κυρίως διαφέρει, καθ' ὅσον φέρει τὸ ρόπαλον ἐπὶ τοῦ δεξιῦ ὤμου καὶ οὐχὶ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ, ὡς ὁ τῆς Μυκόνου.

Τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὸ Ἡράκλειον τοῦτο δεικνύει ἀναμφισβητήτως τὸ ἀνάγλυφον τῆς Βοσιώνης, τὸ φέρον τὴν ἐπιγραφὴν

Ἡρακλέος Ἀλεξικάκο

Δυνάμεθα τὸν Ἡρακλέα τοῦτον Ἀλεξίκακον, ὅστις εἶναι γνωστὸς ἡμῖν ἐκ τῆς παραδόσεως, νὰ ταυτίσωμεν πρὸς τὸν Ἡρακλέα τῆς Μυκόνου;

Τὰ ἀνάγλυφα τῆς Μελίτης ἀνήκουν εἰς τὸν 4ον αἰ., ἀλλ' εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ ἐπ' αὐτῶν εἰκονιζόμενος Ἡρακλῆς δύναται νὰ ἀποδίδῃ τὸν τύπον παλαιότερου ἀγάλματος. Ἐπομένως ἀπομένει πρὸς ἔρευναν τὸ ζήτημα ἐὰν τὰ ἀγάλματα (τὰ ὑπάρχοντα ἀντίγραφα) παρέχουσιν ἡμῖν ἕνα τύπον δυνάμενον νὰ χρονολογηθῆ εἰς τὸν 5ον αἰ., εἰς τὸν ὁποῖον, κατὰ τὴν παράδοσιν², κατασκευάσθη ὁ Ἡρακλῆς Ἀλεξίκακος.

Τὸ ἀγαλμάτιον τοῦ Λούβρου³ ἀποδίδεται εἰς τὸν Λύσιππον ὁμοίως καὶ τὸ

1 Π. ΚΑΣΤΡΙΩΤΗΣ, Γλυπτὰ Ἐθνικοῦ Μουσείου Α', 1908, σ. 313, ἀριθ. 1778.

2 Προχείρως PICARD, ἔ. ἀ. σ. 152.

3 FR. JOHNSON, Lysippos, Durham (1927), σ. 212 κέξ.

ἀγαλμάτιον τῆς Δήλου¹, ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐκδότου ἐθεωρήθη προερχόμενον ἐκ τοῦ αὐτοῦ κύκλου.

Ἄλλ' εἶναι προφανές ὅτι διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ ἀρχικοῦ τύπου πρέπει κατὰ πρῶτον λόγον νὰ ἐκκινήσωμεν ἐκ τοῦ εἰς μεγαλύτερον μέγεθος καὶ ἐξαιρετικῆς ἐργασίας ἀντιγράφου τῆς Μυκόνου.

Ὁ Ἡρακλῆς τῆς Μυκόνου στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους, μὲ τὸ δεξιὸν ἀνασυρόμενον ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ἔξω, ἤτοι πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ τὰ ὀπίσω, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν δακτύλων προφανῶς στηριζόμενος, λαμβάνει στάσιν λίαν σταθεράν, καθ' ὅσον τὸ κέντρον τοῦ βάρους παρακολουθεῖ τὸν κεντρικὸν ἄξονα τοῦ ἀγάλματος καὶ ἡ ὅλη κατανομή εἶναι ὁμοιομερῆς, ἀνεξαρτήτως τῆς μεταγενεστέρως βεβαίως προσθήκης τοῦ ὑποστηρίγματος τῆς ἀριστερᾶς χειρός.

Ἀκόμη καὶ ἡ ἀρμονικωτέρα ἀναλογία τοῦ κορμοῦ πρὸς τὰ κάτω ἄκρα ἐνισχύει τὴν ἰδέαν τῆς σταθερωτέρας στηρίξεως ἢ καὶ τὴν σχετικὴν πρὸς τοῦτο προσπάθειαν τοῦ καλλιτέχνου, ἣτις δὲν εἶναι ἡ μοναδικὴ τὴν ὁποίαν παρατηροῦμεν.

Ὁ κορμὸς τοῦ Ἡρακλέους παρίσταται κατενώπιον, παρ' ὅλην δὲ τὴν ραδιότητά τοῦ συνόλου ὁ κορμὸς εἶναι ἀρκετὰ ἐπίπεδος, ἂν καὶ διαφαίνεται τάσις τις τοῦ καλλιτέχνου πρὸς ἀπόδοσιν τῶν μελῶν καὶ εἰς βάθος.

Ἡ καταφανῶς σταθερὰ στάσις τοῦ ἡμετέρου ἀγάλματος, χωρὶς νὰ ἔχη ἀνάγκην τῆς μεταγενεστέρως προσθήκης τοῦ ὑποστηρίγματος, μεταφέρει ἡμᾶς εἰς τὴν 5ην ἑκατονταετηρίδα.

Ὀλίγον δὲ πρὸ τῶν μέσων τοῦ αἰῶνος τούτου ἀρχίζει νὰ ἀπαμβλύνεται καὶ ἡ σκληρότης τοῦ αὐστηροῦ ρυθμοῦ καὶ νὰ θραύονται τὰ ἐνιαῖα ἐπίπεδα, μὲ μίαν προσπάθειαν μᾶλλον συγκεκριμένης ἀποδόσεως τῆς κατὰ τὴν τρίτην διάστασιν ὑπάρξεως τῶν σωμαίων.

Ἡ ἄρσις τοῦ ἑνὸς σκέλους ἐλαφρῶς πρὸς τὰ ὀπίσω, ὡς εἰς τὸν ἡμέτερον Ἡρακλέα, ἀπαντᾷ ὁμοίως εἰς τὸν Φειδιακὸν Ἑρμῆν Ludovisi² π. γ.

Ἡ διάπλασις τοῦ σώματος γενικῶς, ὡς καὶ τῶν ἐπὶ μέρους μορφῶν, ἢ ἰσχυρὰ διαμόρφωσις τοῦ στήθους, ὡς καὶ ἡ ἐν γένει ἔξαρσις καὶ ὁ τονισμὸς τοῦ περιγράμματος τῆς κοιλίας, τῶν ἰσχιῶν καὶ τῶν πλευρῶν, δηλοῦσι τὴν φυσικὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος, ἣν παρακολουθοῦσιν ἀναντιρρήτως καὶ τὰ σφζόμενα μέρη τῶν κάτω ἄκρων, πρὸς δημιουργίαν εὐχαρίστου καὶ πραγματικῆς ἐντυπώσεως ἐκ τῆς ὅλης εἰκόνας. Ἡ κεφαλὴ, ὡς ὑπεθέσαμεν ἀνωτέρω καὶ ὡς δεικνύει ἀσφαλῶς τὸ ἐλάχιστον σφζόμενον μέρος τοῦ λαιμοῦ, ἐστρέφετο πρὸς τὰ δεξιὰ, καθ' ὅσον τὸ ἀριστερὸν μέρος, μετὰ τοῦ ὁμωνύμου ὤμου, εἶναι τεταμένον καὶ χαμηλότερον, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ δεξιὸν εἶναι περισσότερον χαλαρὸν καὶ ἀνυψωμένον.

Τὴν κλίσιν πρὸς τὰ δεξιὰ βεβαιοῦσι καὶ οἱ μόλις διακρινόμενοι τένοντες τοῦ λαιμοῦ, ἐξ ὧν ὁ εἰς κάθετος, ὁ ἕτερος δὲ κεκλιμένος. Ἀσφαλῶς δὲ ἡ κεφαλὴ, ἐστραμμένη πρὸς δεξιὰ, διηκούλυνε τὴν ὄψιν τοῦ κρατουμένου εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα ἀντικειμένου, ἣτις ἀσφαλῶς, ὡς δεικνύει καὶ ὁ ἐλάχιστος σφζόμενος βραχίων

¹ Πρβ. σ. 178 σημ. 3.

σ. 9 κέξ. G. LIPPOLD, Handbuch, σ. 63.

² BUSCHOR, Phidias der Mensch, München (1948).

παρὰ τὸν ὄμον, ἦτο κεκαμμένος πρὸς τὸ μέσον καὶ τὰ ἔμπρὸς τοῦ ἀγάλματος.

Ἐξ ἀρχῆς ὑπεθέσαμεν ὅτι ὁ Ἡρακλῆς τῆς Μυκόνου, διὰ τῆς ἐκτεινομένης δεξιᾶς ἐκράτει ἀντικείμενόν τι, πρὸς σπονδὴν ἴσως, διὰ τὸ ἀσφαλὲς δὲ τῆς χειρονομίας ταύτης συνηγορεῖ καὶ τὸ ἀνετον δεξιὸν σκέλος, ἐπινοηθὲν πρὸς ἰσορροπίαν τῶν κινήσεων καὶ τῆς καθολικῆς εὐρυθμίας τῆς παραστάσεως.

Διὰ τῆς πρὸς τὰ δεξιὰ στροφῆς τῆς κεφαλῆς ἔχομεν ἀνύψωσιν τοῦ δεξιοῦ ὄμου καὶ χαλάρωσιν (πτῶσιν) τοῦ ἀριστεροῦ, ὅστις πλησιάζει οὕτω περισσότερο πρὸς τὸ ἀνερχόμενον ἀριστερὸν ἰσχίον τοῦ σταθερῶς βαίνοντος ἀριστεροῦ σκέλους, συμπληρουμένης οὕτω τῆς παραστάσεως εἰς ἰσορροπίαν καὶ ἀσφάλειαν στηρίξεως¹.

Τὴν σχέσιν τοῦ προτύπου τοῦ Ἡρακλέους τῆς Μυκόνου πρὸς τὴν πλαστικὴν τῶν μέσων χρόνων τοῦ 5ου αἰ. δεικνύει ἀσφαλῶς ἀκριβεστέρα σύγκρισις πρὸς ἔργα τῆς ἐποχῆς.

Ὁ Ἡρακλῆς μετόπης τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Θησείου², ἔνθα παρίσταται οὗτος στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς καὶ τείνων τὴν ὁμώνυμον χεῖρα πρὸς γυναικίαν μορφήν (Ἑσπερίδες), ὡς καὶ ὁ κορμὸς τοῦ ἀετώματος³ τοῦ Θησείου, ἴσταται ἐγγύτατα τοῦ ἡμετέρου τύπου τοῦ Ἡρακλέους, παρὰ τὴν ἀντίστροφον στήριξιν.

Εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 9 πλάκα⁴ τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνος, ὁ ὀδηγῶν ἵππον νεανίας παρουσιάζει διάπλασιν τοῦ σώματος γενικῶς ἐνθυμίζουσαν τὸν Ἡρακλέα τῆς Μυκόνου, μὲ ἐλαχίστας διαφορὰς, ὡς εἶναι τὸ περισσότερο σιγμοειδὲς περίγραμμα καὶ ἡ μεγαλυτέρα κίνησις τούτου.

Ὁ τοιοῦτος σχηματισμὸς τοῦ γυμνοῦ νεανικοῦ σώματος ἀποδίδεται καὶ εἰς τὴν σύγχρονον ἀγγειογραφίαν, ὅπως εἰς τὴν παράστασιν τοῦ Ἡρακλέους μεταξὺ τῶν Ἑσπερίδων εἰς τὸν κρατῆρα τῆς Villa Giulia⁵. Ἐνταῦθα ἔχομεν ὅμοιον τύπον Ἡρακλέους, ἐξ οὗ καὶ ὁ THOMPSON ὠρμήθη εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀναγλύφου τοῦ ἀετώματος τοῦ Θησείου.

Ὁ τύπος σχετίζεται ἀναμφιβόλως πρὸς τὴν παλαιότεραν παράδοσιν, ὅπως τὸν γνωρίζομεν διὰ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Ὀμφαλοῦ π. χ. (C. BLUMEL, σ. 11, K 136) καὶ περισσότερο ἴσως διὰ τοῦ Ἑρμοῦ Ludovisi⁶ ἢ τοῦ ἀθλητοῦ τῆς Περίνθου⁷.

Τὸ ἄγαλμα τῆς Περίνθου, εἰς φυσικὸν περίπου μέγεθος, εἶναι ἀρκετὰ ἀποκεκρουμένον (ἐλλείπουσιν αἱ χεῖρες ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος, οἱ πόδες ἀπὸ τῶν γονάτων, ὡς καὶ τὸ ἔμπροσθεν ἡμισυ τῆς κεφαλῆς).

1 Ὡς πρὸς τὴν στήριξιν τοῦ ἀνετού σκέλους ἐπὶ τῶν δακτύλων δυστυχῶς ἡ πλίνθος εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι κατεστραμμένη, ὥστε δὲν δυνάμεθα ἐκ ταύτης νὰ βοηθηθῶμεν ἐπαρκῶς εἰς τὴν καλυτέραν ἐξέτασιν τοῦ πράγματος, οὐδὲ ὑπάρχει ἐλπίς πλέον ἀνευρέσεως τοῦ ὑπολοίπου, τοῦλάχιστον ἐντὸς τοῦ Ἡρακλείου, καθ' ὃσον ἐξ ὑπαρχῆς ἀπεκλείσθη τοῦτο ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου ἀνασκαφῆως Δ. Σταυροπούλου.

2 H. THOMPSON, *Hesperia*, XVIII, 1949, πίν. 64.

3 H. THOMPSON, αὐτ. πίν. 49.

4 HEGE-RODENWALDT, *Die Akropolis*, Berlin 1935, εἰκ. 30.

5 H. THOMPSON, ἔ. ἀ. πίν. 61, ἀρ. 1. BEAZLEY, *A.R.V.*, σ. 846.

6 BUSCHOR, *Phidias der Mensch* (1948), σ. 10, εἰκ. 1. E. PARIBENI, *Museo Nazionale Romano Sculpture Greche del V Secolo*, Roma 1953, σ. 26, εἰκ. 28. G. LIPPOLD, *Handbuch der Archäologie*, 1950, πίν. 63, εἰκ. 2.

7 L. POLACCO, *L'atleta Cirene - Perinto*, Roma 1955.

Ὁ τύπος εἶναι ὁμοιος πρὸς τὸν Ἡρακλέα τῆς Μυκόνου, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ σῶμα στηρίζεται ἀντιστρόφως, δηλ. ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ σκέλους, ὅπερ παρουσιάζει μίαν ἐλαφρὰν στροφὴν πρὸς τὰ ἀριστερά, ἐνῶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος στρέφεται ἀντιθέτως. Ἀκόμη τὸ ἄνετον ἀριστερὸν σκέλος, στρεφόμενον πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ φερόμενον πρὸς τὰ ὀπίσω, προφανῶς ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν δακτύλων. Ὁμοίως ἡ μικρὰ στροφή τῆς κεφαλῆς, ἡ θέσις τῶν χειρῶν, ὡς καὶ ἡ ἐν γένει διάπλασις τῶν ὤμων, τοῦ στήθους καὶ τῶν βουβώνων, εἶναι ὅμοιαι πρὸς τὸ ἄγαλμα τῆς Μυκόνου, ἀλλ' ἀντιστρόφως πάντοτε.

Εἰς ἐπιτυμβίαν στήλην ἐκ Σαλαμῖνος¹, εὕρισκομένην εἰς τὸ Μουσεῖον Πειραιῶς, ἐκ τῶν εἰκονιζομένων μορφῶν ἡ μία παριστᾷ πολεμιστὴν νέον, ἀγένειον, γυμνόν, φέροντα διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὰ ὄπλα του. Ἡ στάσις τούτου ἐκτὸς τῆς καθειμένης δεξιᾶς καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου ἀναρτήσεως τῶν ὄπλων του, εἶναι πανομοιότυπος πρὸς τὸν Ἡρακλέα τῆς Μυκόνου.

Εἰς Ἀττικὸν ἀνάγλυφον (430-420 π. Χ.) τῆς Γλυπτοθήκης τοῦ Ny Carlsberg², παρίσταται μεταξὺ ἄλλων μορφῶν, εἰς νεανίας ἀγένειος, ὄρθιος, στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους, ὁ τύπος δὲ εἶναι ἀναμφισβητήτως ὁμοιος πρὸς τὸν ἡμέτερον Ἡρακλέα, μὲ ἐλαφρὰν τάσιν πρὸς τὸ σιγμοειδὲς περιγράμμα.

Εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ρώμης εὕρσκεται ἀγαλμάτιον Ἡρακλέους ἐκ μαρμάρου³. Εἶναι ἀκέφαλον, ἐλλεῖπει δὲ ἡ δεξιὰ χεὶρ ἐκ τοῦ μέσου τοῦ βραχίονος, ὡς καὶ ἡ ἐνθετος ἀριστερὰ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος, ἐφ' οὗ εἶναι ἐρριμμένη ἡ λεοντή. Ὁ τύπος οὗτος εἶναι ὡσαύτως ὁμοιος πρὸς τὸν τῆς Μυκόνου, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ βᾶρος τοῦ σώματος στηρίζεται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ σκέλους μὲ ἄνετον τὸ ἀριστερόν. Τὰ σκέλη ἔχουσι μεγαλύτερον μῆκος ἐν σχέσει πρὸς τὸν κορμὸν του, ἡ ὅλη ὁμως διάπλασις τοῦ σώματος (ὤμοι, χεῖρες, στήθος, ἰσχία) εἶναι πλησιέστατα πρὸς τὸν τῆς Μυκόνου, παρ' ὅλον ὅτι στοιχεῖα τοῦ 4ου αἰ. προσετέθησαν ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφῆως.

Εἰς ἀττικὸν κρατῆρα τοῦ Λούβρου⁴ (460-450 π. Χ.) παρίσταται ὁ Ἡρακλῆς γενειοφόρος, ὄρθιος, γυμνός, μὲ ἐστεφανωμένην τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ ἐστραμμένην κεφαλὴν. Διὰ τῆς καθειμένης δεξιᾶς κρατεῖ ρόπαλον, διὰ τῆς ἀριστερᾶς δὲ τόξον, φαρέτραν κλπ. Οὗτος στηρίζεται εἰς τὸ δεξιὸν σκέλος, μὲ ἄνετον τὸ ἀριστερόν, ἐὰν δὲ ἐξαιρέσωμεν καὶ τὸ ὅτι ἡ ὅλη ἐπιφάνεια δὲν ἔχει τὴν ἀπαλότητα τοῦ ἡμετέρου, κατὰ τὰ ἄλλα ὁμοιάζει παρὰ πολὺ πρὸς τοῦτον.

Κατὰ διάφορον τρόπον παρουσιάζεται ὁ ἀνάλογος τύπος εἰς τὸν 4ον αἰ. ἐπὶ ἀναγλύφων καὶ ἀγαλμάτων.

Εἰς τὴν ἐκ Δήλου προερχομένην στήλην τὴν εὕρισκομένην εἰς τὸ Βρετανι-

¹ DIEPOLDER, Die attischen Grabreliefs des 5. und 4. Jahrhunderts v. Chr., Berlin 1931, σ. 21, πίν. 16. TOBIAS DOHRN, Attische Plastik, 1957, σ. 164, πίν. XV.

² C. LIPPOLD, Antike Skulpturen d. Vatik. Mus., Leipzig 1924, σ. 16, πίν. 13. FR. ROULSEN, Catalogue of Ancient Sculpture, Copenhagen 1951, σ. 142, ἀφιθ. 197. TOBIAS DOHRN, Attische Plastik, 1957, σ. 159, 163,

πίν. XXIVa.

³ PH. WILLIAMS LEHMANN, Statues on Coins, New York 1946, σ. 57, πίν. XIV, εἰκ. 6.

⁴ CH. WALSTON, Alcamenes, Cambridge 1926, σ. 129, εἰκ. 109. BEAZLEY - ASHMOLE, Greek Sculpture and Painting, Cambridge 1932, σ. 40, εἰκ. 82.

κὸν Μουσεῖον¹, παρίσταται νέος, ἀγένειος, ὄρθιος καὶ γυμνός, μὲ τὴν κεφαλὴν ἐλαφρῶς κεκαμμένην πρὸς τὰ δεξιὰ. Τὴν ἀριστερὰν χεῖρα φέρει πρὸς τὰ κάτω, ἐνῶ τὴν κεκαμμένην δεξιὰν τείνει πρὸς τὴν μικροτέραν μορφήν τοῦ ἀναγλύφου. Ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ σκέλους στηρίζεται τὸ σῶμα, μὲ τὸ ἄνετον ἀριστερόν πρὸς τὰ ἔξω καὶ ὀπίσω, ἐνῶ ἀντιστρόφως ἴσταται ἡ μικρὰ μορφή τοῦ ἀναγλύφου. Ὁ τύπος οὗτος εἶναι ὅμοιος πρὸς τὸ ἡμέτερον, ἀλλὰ καταφανῆς εἶναι ἡ διαφορὰ ὡς πρὸς τὸ σιγμοειδῆς περιγράμμα, ὅπερ μᾶς φέρει εἰς νεωτέρους χρόνους, εἰς οὓς καὶ χρονολογεῖται (ἀρχαὶ 4ου αἰ.).

Τύπον νεαροῦ Ἡρακλέους ἀποδίδει ἐν χαλκοῦν ἄγαλμα (ὑψ. 1.25 μ.) τῆς Γλυπτοθήκης τοῦ Ny Carlsberg². Σφίζεται ὀλόκληρον. Ἡ κεφαλὴ στρέφεται πρὸς τὰ ἀριστερά. Πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ ἀριστερὰ φέρεται ἡ καμπτομένη εἰς τὸν ἀγκῶνα ὁμώνυμος χεῖρ, ἐνῶ ἡ δεξιὰ πρὸς τὰ κάτω. Τὸ σῶμα στηρίζεται ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ σκέλους, μὲ ἄνετον τὸ ἀριστερόν, δυσανάλογον δὲ εἶναι τὸ μῆκος τῶν σκελῶν, ὡς πρὸς τὸν κορμόν. Ἐκτὸς τῶν ἐπὶ μέρους τούτων διαφορῶν, αἵτινες ὀφείλονται εἰς τοὺς χρόνους τῆς κατασκευῆς τούτου (μέσα 4ου αἰ.), κατὰ τὰ ἄλλα ὁ τύπος σχετίζεται ἀσφαλῶς πρὸς τὸν τῆς Μυκόνου.

Ἐξ Ἀθηνῶν ἔχομεν ἐν ἀνάγλυφον³, ἐνθα ὁ Ἡρακλῆς ἴσταται κατενώπιον μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ δεξιὰ. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ λεοντῆν καὶ μῆλον, ἐνῶ τὴν κεκαμμένην εἰς τὸν ἀγκῶνα δεξιὰν στηρίζει ἐπὶ τοῦ ροπαλοῦ. Τὸ βάρος τοῦ σώματος στηρίζεται εἰς τὸ δεξιὸν σκέλος μὲ ἄνετον τὸ ἀριστερόν. Ὁ τύπος οὗτος τοῦ νεαροῦ Ἡρακλέους ὁμοιάζει πρὸς τὸν ἡμέτερον, παρὰ τὰς ὡς ἄνω διαφορὰς καὶ τὸ σαρκῶδες τοῦ σώματος, ὅπερ ὀφείλεται εἰς τὸ μικρὸν μέγεθος τούτου, εἰς τοὺς χρόνους τῆς κατασκευῆς του (400-350 π.Χ.), ὡς καὶ εἰς τὴν ἐν ἀναγλύφῳ ἀπόδοσιν.

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἐκτεθέντων φαίνεται ὅτι τὸ πρότυπον ἀνήκει ἀσφαλῶς εἰς τὸν 5ον αἰ., ὁ τύπος ὅμως διατηρεῖται καὶ εἰς μεταγενεστέρους χρόνους.

Αὐτὸ τὸ ἄγαλμα τοῦ Λούβρου (ἀνωτ. σελ. 178), τοῦ ὁποῦ σφίζεται καὶ ἡ κεφαλὴ, δεικνύει μίαν πρῶμον Ἑλληνικὴν μετάπλασιν, πρᾶγμα ὅπερ βεβαιοῦται καλύτερον ἐκ τῆς κεφαλῆς του, ἀλλ' ἀνάγεται ἀσφαλῶς εἰς τὸ αὐτὸ ἀρχέτυπον ὡς καὶ ὁ ἡμέτερος Ἡρακλῆς.

Ἦδη δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν μετὰ βεβαιότητος ὅτι, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς συγκρίσεως καὶ τοῦ παραλληλισμοῦ ἐν γένει πρὸς ἔργα τοῦ 5ου καὶ τοῦ 4ου αἰ., ὁ Ἡρακλῆς τῆς Μυκόνου δύναται νὰ θεωρηθῆ ἔργον τῶν μέσων τοῦ 5ου π.Χ. αἰ.

Βεβαίως τὸ θέμα δὲν ἐξαντλεῖται σήμερον ἐνταῦθα, δύναται ὅμως νὰ ἀποτελέσῃ ἀφορμὴν εὐρυτέρας ἐρεύνης καὶ μελέτης τοῦ ὅλου ζητήματος, ἡ ἐλκυστικὴ δὲ ἰδέα ὅτι πρόκειται περὶ ἔργου ἐνὸς ἐξαιρετοῦ χαλκοπλάστου, οἷος ὁ Ἀγελάδας, ἐνθαρρύνει ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ ἐμμένωμεν ἔτι περισσότερο εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς διατυ-

¹ DIEPOLDER, Die attischen Grabreliefs, Berlin 1931, σ. 34, 40, πίν. 31. SÜSSEROTT, Griech. Plastik d. 4. Jh. v. Chr., 1938, σ. 111 πίν. 16, 3.

² LIPPOLD, Ant. Skulpt., σ. 20, εἰκ. 18. POULSEN, Ca-

talogue, 1940, σ. 193, ἀρ. 261.

³ D. M. ROBINSON, Hesperia XVII, 1948, σ. 137, πίν. 34, 1.

πωθεῖσαν ἄποψιν ὅτι, διὰ τοῦ ἔργου τούτου, ιστάμεθα ἀσφαλέςτερον εἰς τὰ μέσα τῆς πέμπτης ἑκατονταετηρίδος.

Ὡς πρὸς τὴν στήριξιν τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, μετὰ τῆς λεοντῆς καὶ τοῦ ροπαλοῦ, ἐπὶ κορμοῦ δένδρου, πρᾶγμα σύνηθες εἰς τοὺς 3ον, 4ον καὶ μετέπειτα αἰῶνας, ὡς παρατηρεῖ ὁ ΜΥΤΗΜΑΝΝ¹, ἀποκορυφωθὲν εἰς τοὺς μετὰ Χριστὸν χρόνους, παρ' ὅλον ὅτι ἐλάχιστα παραδείγματα σχετικά πρὸς τὸν Ἡρακλέα ἔχομεν, ὅμως δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁπωσδήποτε πρόκειται περὶ μεταγενεστέρως προσθήκης, εἰς ἀντίγραφα προγενεστέρων χρόνων καὶ μάλιστα χαλκῶν προτύπων, ὅπως ἀσφαλῶς ἦτο τὸ ἡμέτερον καὶ ὅπως συνηγορεῖ καλύτερον ἢ λεία ἐπιφάνεια τοῦ ἀγάλματος, ἀκριβῶς πρὸς ἀπόδοσιν τῆς στιλπνότητος τοῦ χαλκοῦ προτύπου.

Αὕτη ἀκόμη ἢ κεφαλή, ὡς καὶ ἡ χαιτή τῆς λεοντῆς ἄτινα, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, εἶναι ἐξ ἰδιαιτέρου μαρμαρίου, ἐνισχύουν τὴν περὶ μεταγενεστέρως προσθήκης γνώμην καὶ δὴ τῶν χρόνων τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀγάλματος τῆς Μυκόνου, ὅτε ἔνθετα μέλη (κεφαλή, χεῖρες, πόδες κλπ.) εἶναι ἤδη συχνότατα.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀπλῶς λέγομεν, ὅτι δυνατὸν ὁ Ἡρακλῆς τῆς Μυκόνου νὰ προέρχεται ἐκ μεγαλυτέρου συνόλου ἀγαλμάτων, μετὰ νυμφῶν ἴσως, τὴν σκέψιν δὲ ταύτην διευκολύνει ἡ ὅλη μορφή καὶ τὸ σχῆμα τῆς πλίνθου. Ἡ πλίνθος εἶναι σχεδὸν ἐλλειψοειδής, μικροῦ πάχους, ἔχουσα περίπου τὸ διαγραφόμενον διὰ τῶν κάτω ἄκρων τοῦ ἀγάλματος καὶ τοῦ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὑποστηρίγματος σχῆμα, στενοτέρα πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ εὐρυνομένη πρὸς τὰ ἀριστερά, ἔνθα καὶ ἀνυψοῦται ὀλίγον, ἐνουμένη μετὰ τῶν ποδῶν τῆς λεοντῆς καὶ ἀποτελοῦσα τὴν ἀρχὴν τοῦ κορμοῦ (ὑποστηρίγματος). Ἡ ὅλη ἐπιφάνεια εἶναι καλῶς ἐξεργασμένη.

Προφανῶς τὸ ἄγαλμα τῆς Μυκόνου κατεσκευάσθη εἰς τὸν 2ον π. Χ. αἰῶνα (δεύτερον ἡμισυ), ἐποχὴν εἰς ἣν ἀνάγονται ὁ ἐκ Δήλου Διαδούμενος τοῦ Πολυκλείτου², ὡς καὶ οἱ Παναθηναῖκοι ἀμφορεῖς τῆς Ρηνείας³, οἱ εὐρεθέντες εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον ἔνθα καὶ ὁ Ἡρακλῆς.

Δεδομένου δὲ ὅτι κατὰ τὰ ἔτη 88 καὶ 69 π.Χ. ἐληλατήθη καὶ κατεστράφη ὀλοσχερῶς ἡ Δήλος, εὐλόγως δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἀναθημάτων καὶ ἱερῶν μεταγενεστέρων χρόνων ὡς τὸ τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὴν Ρήνειαν, τῆς ὁποίας ἐξ ἄλλου ἢ ζωὴ ὑπελείπετο πάντοτε τῆς γειτονικῆς νήσου τοῦ Ἀπόλλωνος.

ΑΝΔΡΕΑΣ Κ. ΒΑΒΡΙΤΣΑΣ

¹ P. MUTHMANN, Statuenstützen, 1951.

πίν. 50, καὶ 1912, σ. 102.

² H. BULLE, Der schöne Mensch im Altertum, 1911,

³ Πρβ. Ν. Μ. ΚΟΝΤΟΛΕΟΝΤΑ ἐν ΑΕ 1937, σ. 576 κέ.